

4

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระไตรปิฎก Sufficiency Economy Philosophy According to the Tripitaka

พระครูวินัยธรสัญญา ญาณวิโร (ทิพย์โอสอ)^{1*}
Phrakhru Vinaidhorn Sanchai Nāṇavīro (Thip-osot)

พระมหา สหัชชัยญ์ รัตนสันติ²
Phramaha Sahassachan Rattanasanti

รับบทความ 2 มีนาคม 2564
แก้ไขบทความ 24 มิถุนายน 2564
ตอบรับบทความ 30 สิงหาคม 2564

- 1 อาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- 2 อาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

* Corresponding author e-mail: sunchait65@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎก ประกอบด้วย การรู้จักขยัน รู้จักเก็บรักษา การคบเพื่อนดี การรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความเพียร มีการวางแผนที่ดี รู้จักเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะของตน เพียรระวังยับยั้งบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น รู้จักรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นไป สร้างหลักธรรมอิทธิบาทสี่ คือ ความยินดีในสิ่งที่ทำ ความขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่ทำ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำ การหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และช่วงจังหวะเวลา มีการวางแผน วัตถุประสงค์ ประเมินผล คิดวิธีแก้ไขปรับปรุงตนเอง นำสิ่งที่ได้มาทบทวนอีกครั้งเพื่อหาข้อบกพร่องและพัฒนาต่อไป การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญไม่ได้จำกัดการศึกษาในวงการพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่สามารถศึกษาแล้วนำมาเชื่อมโยงกับวิชาการได้หลากหลายศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญา การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกเพื่อความพอดีของชีวิต

คำสำคัญ

ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง พระไตรปิฎก

Abstract

This article concluded that the Sufficiency Economy Philosophy according to the Tripitaka consists of diligence, knowing how to save property and have good friends, knowing how to live a life of self-sufficiency, perseverance, having good plans, knowing how to live appropriately to one's balanced livelihood, effort to avoid sin from occurring, knowing how to preserve the merit that has already arisen to prosper, and creating the four basis for success (Iddhipàda), namely pleasure in doing, diligence in what one does, paying attention to active thought; dedication and using wisdom consistently to contemplate strengths, weaknesses, opportunities and timing. There is a plan to measure, evaluate, and think of ways to improve ourselves, to revisit what has been obtained and to find flaws, so that we can continue to develop. Studying and researching the Tripitaka is of great value, not limited to studies in the field of Buddhism only, but to study and be linked with a variety of academic disciplines, especially the philosophy of living in a sufficiency economy according to the Tripitaka for the benefit of life.

Keyword

philosophy, sufficiency economy, tripitaka

บทนำ

พระไตรปิฎกเป็นชุมทรัพย์ทางภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาวไทยทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ๆ ทั้งนี้เพราะพระไตรปิฎกเป็นพระสัทธรรมเพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นมนุษย์ที่แท้ เป็นหลักการดำเนินชีวิตเมื่อใครได้ศึกษาและปฏิบัติตามแล้วจะเกิดการพัฒนาด้านให้มีคุณสมบัติทั้งภายในได้ เกิดความสุข และเกิดความเรื่องปัญญา เป็นคุณภาพชีวิตที่บรรลุถึงความดีสูงสุด ทำให้เกิดสันติภาพและความมั่นคง ทำให้เกิดความเข้าใจสังคมไทยที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ประชาชนทั่วทุกมุมโลกกำลังให้ความสนใจใฝ่รู้ในการศึกษาพระไตรปิฎกมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ในหลายหลากองค์ความรู้สามารถเชื่อมโยงกับภูมิความรู้ด้านการบริหาร การปกครอง ภาวะผู้นำ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภูมิความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ เช่น แพทยศาสตร์ การพยาบาล สาธารณสุขศาสตร์ เกษศาสตร์ ส่วนด้านอายุรเวชและเภสัชศาสตร์แผนไทย ก็มีรากฐานความรู้หลายส่วนมาจากพระไตรปิฎก และเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาด้านจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ และจริยศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการศึกษาศึกษาสมัยใหม่ที่พระไตรปิฎกเป็นแหล่งภูมิปัญญาได้ไพศาลเช่นนั้น เพราะคุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นอย่างยิ่งคือ พระพุทธธรรมในพระไตรปิฎก เป็นปัญญาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม (พระธรรมปิฎก, 2541, น. 117) และเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้และวิธีการคิด ทำให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริง มองเห็นประโยชน์หลายระดับ มีการวิเคราะห์แยกแยะ และมีวิธีการคิดแบบมองหาคุณโทษและทางออกซึ่งในหลายส่วนในพระไตรปิฎกไม่มีความขัดแย้งกับวิธีการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่เป็นกระแสหลักของโลกในปัจจุบันนี้ (พระธรรมปิฎก, 2541, น. 142)

มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า พระไตรปิฎกเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ที่บริสุทธิ์ เป็นสากล ศาสนิกทุกศาสนาศึกษาได้อย่างอิสระ ซึ่งเรียกว่า “พุทธศาสตร์” และยังสามารถบูรณาการกับสหวิทยา ได้ซึ่งเรียกว่า “พุทธศาสตร์สหวิทยาบูรณาการ” อันเหมาะสมกับยุคสมัยแห่งโลกาภิวัตน์ จึงกล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกเป็นแหล่งพลังที่ยิ่งใหญ่หนึ่งของมนุษยชาติในยุคโลกาภิวัตน์ด้วยจริยธรรมแนวพุทธกรรมบถ จากการค้นคว้าทางด้านพระคัมภีร์ทางศาสนาของศาสนาต่าง ๆ ในโลก เช่น ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม พบว่าพระคัมภีร์ทางศาสนาล้วนแล้วแต่ได้รับการสถาปนาเป็น “หนังสือแห่งความศักดิ์สิทธิ์” เป็น “พระวจนะของพระเจ้า” ศาสนิกชนที่ได้ศึกษาคัมภีร์ทางศาสนาแล้วจะมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และมีความลึกซึ้ง มีความเฉลียวฉลาดเป็นพิเศษด้านภาษาและปฏิภาณการใช้เหตุผลอย่างเหมาะสม เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จึงถึงพร้อมด้วยความเป็นบุคคลที่มีความรู้และภูมิปัญญาที่สง่างามในศานายูดาห์ มีรับไบหรือครูผู้ทรงภูมิธรรมทางศาสนาได้กล่าวสอนไว้ว่า ถ้าชีวิตของเราเกิดภาวะอับเฉา ตกอับลำเค็ญ ตกงานไร้อาชีพ อย่าท้อแท้ อย่าละทิ้งการศึกษาพระธรรมคัมภีร์ทางศาสนา แต่ยังคงศึกษาพระวจนะธรรมให้รู้ชัด แล้วบุคคลนั้นจะบังเกิดปัญญาความสามารถพิเศษที่ทำให้สามารถทำงานทำเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวได้อย่างมั่นคง ชีวิตจะมีความเจริญรุ่งโรจน์ไม่อับเฉาอีกต่อไป (วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, 2542, น. 321-336)

เมื่อเปรียบเทียบกับศาสนิกชนต่าง ๆ แล้ว พุทธศาสนิกชนไทยยังไม่ให้ความสนใจศึกษาหาแก่นพระพุทธรธรรมในพระไตรปิฎกเท่าที่ควรโดยต่างมีข้อแย้งข้ออ้างต่าง ๆ กันไป ทั้ง ๆ ที่พระไตรปิฎก เป็นพระพุทธรวจนะที่รวมเป็นศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยสภาพแห่งธรรมแล้วเป็นสังฆธรรมที่ให้ภูมิปัญญาแห่งความเป็นมนุษย์ ที่ศึกษาได้ในทุกแห่งทุกมุม สารธรรมก็มีหลายระดับตั้งแต่เรื่องราวที่สนุก เข้าใจง่าย อ่านแล้วเพลิดเพลินสำหรับเด็ก ๆ

ตั้งแต่ชั้นอนุบาล เช่น พุทธประวัติเรื่องเล่าในพระสูตรต่าง ๆ ชาวบ้านทั่วไปก็เข้าใจได้ ไปจนถึงระดับอุดมศึกษาปริญญาตรี โท เอก

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ถ้าใครได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้งแล้ว จะทำให้เกิดอัจฉริยภาพทางด้านภาษาและวรรณกรรม ในสังคมไทยเราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีนักคิดนักเขียนหลายท่านที่ถ่ายทอดความรู้จากพระไตรปิฎกออกมาสู่สาธารณชนและมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่ยอมรับในฐานะนักปราชญ์ราชบัณฑิต การศึกษาพระไตรปิฎกมาก ๆ ทำให้เข้าใจโลก ชีวิตตนเอง และคนรอบด้านได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เป็นคนที่คล่องแคล่วในการแก้ปัญหา เป็นนักปฏิบัตินิยม คือ รู้แล้วนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งปัจจุบันมีพระไตรปิฎกภาษาไทยหลายฉบับที่อ่านเข้าใจง่ายเป็นภาษาไทยร่วมสมัย จึงเป็นวาระสำคัญที่พุทธศาสนิกชนไทยจะมารวมตัวกันอ่านพระไตรปิฎกและสนทนารวมกันให้สนุกเป็นกิจวัตรประจำวันที่ขาดไม่ได้ของชาวพุทธ สังคมไทยพุทธจะได้หมดปัญหาเรื่องการอธิบายพระพุทธรธรรมที่ตลาดเคลื่อนบิดเบือนไปจากคำสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดความรู้จริง รู้แจ้ง มีศรัทธาที่คู่กับปัญญา สำหรับคนรุ่นใหม่แล้ว ศาสนธรรมยังเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้หรือไม่ ทั้งนี้เพราะคนไทยสมัยใหม่ ในกระแสวัตถุนิยม เสรีนิยม และบริโภคนิยมมีคนจำนวนไม่น้อยถือคติในหลักประโยชน์นิยมทางวัตถุ กล่าวคือ ถ้าจะเลือกตัดสินใจกระทำการสิ่งใด ก็ต้องคำนวณดูว่า “ทำแล้วจะได้ผลตอบแทนอะไรที่เป็นรูปธรรมกลับคืนมาบ้างและคุ้มหรือไม่” ในที่นี้ก็คือถามว่า “ศึกษาพระไตรปิฎกพระพุทธรธรรมที่ประกาศไว้ตั้ง 2564 ปีแล้วจะได้ผลประโยชน์อะไรตอบแทนกลับคืนมาอย่างเป็นรูปธรรมบ้าง” นั่นเอง

คำตอบนี้มีอยู่อย่างชัดเจนในใจของคนรุ่นใหม่อยู่แล้ว ถ้าถามย้อนกลับไ้ว่าความพยายามทั้งหลายที่เราทุกคนดิ้นรนต่อสู้กระทำไปอยู่ทุกวันนี้ เราทำไปเพื่ออะไร เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร มิใช่เพราะเรากระทำไปเพื่อแสวงหา

จุดหมายของชีวิตหรือ นั่นคือ ความสุข ความสงบ ความปลอดภัย ความมั่นคง ในชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งที่ดี ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นในชีวิตของเราได้อย่างไร ถ้าเรามีความรู้ในการแสวงหาโภคทรัพย์แต่ขาดหลักธรรมในการดำรงชีวิต ขาดหลักปฏิบัติที่ดีเพียงพอที่จะคุ้มครองชีวิต โภคทรัพย์ และความสุที่ยั่งยืนให้ตั้งมั่นอยู่ได้ เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยเราเกิดความอ่อนแอจนถึงวันนี้มีใช้ เพราะ “ศีลธรรมวิบัติ” หรือหรือ วันนี้ ถ้าเราชาวไทยพากันหันมาศึกษา พระไตรปิฎก ย่อมจะเชื่อมั่นวางใจได้ว่า เราจะมีสติตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท และอยู่ในทางที่ดีที่ชอบ มีจริยธรรม ทั้งนี้เพราะเราทุกคนต่างตระหนักแล้วว่า ต่อให้สังคมไทยมีนักเศรษฐศาสตร์การเงิน การธนาคาร นักธุรกิจ ข้าราชการ และนักการเมืองที่จบการศึกษาสูงสุดจากสถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นนำของโลกที่ว่ายยอดเยี่ยมที่สุดเพียงไร ถ้าเป็นความรู้ที่ไม่มีรากฐานที่แข็งแกร่ง ทางศาสนธรรมแล้ว ก็มักจะนำพาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของชาติไปสู่ความ วิบัติและวิกฤต คนเก่งเหล่านั้นก็ไม่สามารถใช้ความรู้ที่อุตสาหะใช้ทุนไปร่ำเรียน มาช่วยชาติให้พ้นจากหายนะและภัยที่กล่าวมาได้ การศึกษาศาสนธรรมใน พระไตรปิฎก เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาของคนรุ่นใหม่และ ลูกหลานไทยในการพัฒนาประเทศชาติไปในทิศทางที่ชาญฉลาด เป็นไปเพื่อ ความดี ไม่เป็นโทษ ไม่ก่อภัย ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เหล่านี้รวมเรียกว่าใช้ “ภูมิปัญญาแห่งความเป็นมนุษย์” ซึ่งแสดงไว้อย่างมากมายในพระไตรปิฎกของ เราชาวพุทธ

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทาง

เศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวัง แต่จะพุ่มพ่อสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะ ผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญ ก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูง ตามลำดับต่อไปได้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550, น.38) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มี พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณ วัดมิ่งคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็น ตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร แรงบันดาลใจในเรื่องทฤษฎี ใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านกุดตอแก่น ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 และพระราชทานพระราชดำริแก่บรรดาคณะบุคคลต่าง ๆ ที่ เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์ เป็นแนวคิดทฤษฎีในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมิ่งคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2536 (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2541, น. 227-231) ทฤษฎีใหม่มีลักษณะ สำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ 30:30:30:10 คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา 30 ส่วน ปลูกข้าว 30 ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน 30 ส่วน และสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ 10 ส่วน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็น คนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือ

เชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ขั้น คือ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541, น. 10-20)

ขั้นที่ 1 มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

ขั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการข่าวสารข้อมูล พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ คือ

1. เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิดและการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either or, polarity)

2. เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเองดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรแบบอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอย ๆ ปฏิบัติไม่ได้

4. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพ-

แวดล้อม ภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำที่มีต่อชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้”

6. เป็นแนวคิดที่สมสมัย และมาได้เหมาะกับจังหวะเวลาในการเตือนผู้มีบทบาทจัดทำ และดำเนินนโยบายและแผนพัฒนา ให้มีสติและความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

7. เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (holistic theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (ethics) แห่งความพอ และพอเพียง (enough and subsistence)

8. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถุกมอง หรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหาเป็นขวากหนามของการพัฒนา

9. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์ และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีใหม่ สรุปได้เป็น 9 ประการ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” คือ หลากหลาย (multiple, diverse) ร่วมกัน (co-existing) คิด-ทำ (thinking-doing) เรียบง่าย (simple) ผสานทุกส่วน (integrating) ควรแก่สถานการณ์ (timely) องค์รวมรอบด้าน (holistic) บันดาลใจ (inspiring) และไม่ฝืดอึดการณ/เป็นการสากล (universal) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2541, น. 21)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550, น. 2)

กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

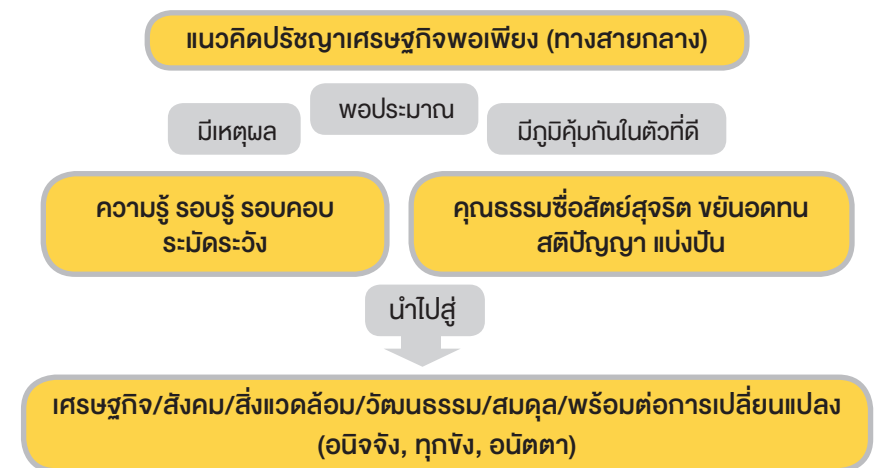
ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการได้แก่ ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผล หรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550, น. 79) ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้าน หรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว ชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกด้าน เมื่อเป็นเช่นนั้น เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรมีทำ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็ต้อง พึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดย ต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติ อย่างเช่นปัจจุบัน ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบ พอเพียง อันเป็นการช่วยลดปัญหาพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนที่นำมา ใช้ในการผลิตซึ่งเป็นมาเช่นนี้กว่า 20 ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจน ได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่ หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศ ทำให้ประชาชนหลงลืมและมึนเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยม รับเอาของ ต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัวและรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับ ศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อ คนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตร ทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตร นั้นก็ต้องนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจ พอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้อง ยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง จนเกินไป ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรง ชีวิต เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บน ความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเอง ไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบท

ของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็น ประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกัน ด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษา ผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตใน ความพอดี มีชีวิตใหม่ คือการหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจ และมีความสุขในที่สุด (กรมการ ศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550)



แผนภูมิที่ 1 สรุปแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2550)

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับ พอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนักคิดที่มีชื่อเสียงในสังคมไทย พอจะกล่าวได้ดังนี้คือ เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็ง ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ พื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน ทั้งนี้เพื่อการเพิ่มทุนในทุก ๆ ทางพร้อมกันได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ (ประเวศ วะสี, 2541, น. 43)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่าง ๆ มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2544, น. 285)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทยให้เน้นความพอประมาณ เน้นความสมควร เศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถ ประโยชน์สูงสุด (maximize utility) อันเป็นหลักการของเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเน้นการไม่โลภ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลส คือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณ ด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท นอกจากนี้ อภิชาติ พันธ์เสน ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 นั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเอง และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่ว่าจะเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก

จะต้องให้การทะนุบำรุงศาสนาทุกศาสนา ดังนั้นการใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา (อภิชัย พันธเสน, 2550, น. 554-563)

คุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง

ถ้าทุกคนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดคุณค่าด้วยการ “ระเบิดจากข้างใน” ผ่านการสร้างจิตสำนึก มีความศรัทธาเชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง ต่อจากนั้นจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป หลักความพอเพียงสามารถสรุปได้เป็นระดับดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, น. 18-24)

ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัวมุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งด้านร่างกายและจิตใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อความมั่นคงในอนาคต เป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ เช่น หาปัจจัยมาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ประหยัดแต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด-ละ-เลิกอบายมุข (ทางแห่งความเสื่อม) สอนให้เยาวชนรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ และรู้จักออมเงิน ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเข้าใจ

ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีความสามัคคี รวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของ

ความรู้ รักสามัคคี สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันในกลุ่มและนอกกลุ่มชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน เป็นลักษณะของธุรกิจค้ำจุนกำไรให้สังคม มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงาน ด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเอง รู้จักลูกค้า ศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ ผลิดในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลัง สร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อม ต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อสังคม และป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจิตสำนึกให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

ความพอเพียงระดับประเทศ การบริหารจัดการประเทศด้วยการแก้ปัญหาเรื่องปากท้องของชาวบ้าน โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบพินิจภูมิปัญญานำภูมิปัญญามาแปรเป็นสินทรัพย์ และร่วมกันพัฒนามาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้จัก สามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

สำหรับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจนั้นต้องไม่ใช้ง่ายเกินไป ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันไม่เสี่ยงเกินไป ในด้านจิตใจต้องมีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ในด้านสังคมและวัฒนธรรมเน้นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่เพื่อลูกหลานต่อไป ในด้านเทคโนโลยีต้องรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างเหมาะสม

การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” มีงานวิจัยของขวัญกมล ดอนขวา (2557, บทคัดย่อ) พบว่า แบบจำลองปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี สอดคล้องกับความเป็นจริง ผลการวิจัยยังพบอีกว่า น้ำหนักองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่ามากที่สุดคือ องค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี รองลงมาคือ ด้านความมีเหตุผล และด้านความพอประมาณ โดยมีเงื่อนไขด้านความรู้มากกว่าเงื่อนไขด้านคุณธรรม น้ำหนักองค์ประกอบของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีค่ามากที่สุดคือ ด้านการศึกษา รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์งาน ด้านการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา และด้านการใช้

องค์ความรู้ สำหรับองค์ประกอบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีค่ามากที่สุดคือด้านการมีงานทำ รองลงมาคือด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการกระจายรายได้ที่ดี ด้านมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น และด้านการควบคุมการเกิดมลภาวะเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างสรรค์สังคมของประเทศไทย

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไปควรศึกษาเล่าเรียนให้รู้ทั่วถึงพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องตามคำสั่งสอน ด้วยเหตุนี้พระไตรปิฎกจึงเรียกว่าพระปริยัติธรรม เพราะเป็นปทัฏฐานให้เกิดมีพระปฏิบัติธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และปฏิเวธสัมมัตตธรรม คือ มรรคผล นิพพาน ขณะเดียวกันในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทยังปรากฏหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อขยายผลไปสู่การปฏิบัติ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเป็นแนวทางสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน มีความเป็นมาปรากฏในทิมชาณสูตร [อง.อรรถก. (ไทย) 23/54/340] ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกฬิยะชื่อว่ากักรปตตะ เขตกรุงโกฬิยะ ครั้งนั้นโกฬิยะบุตรชื่อว่าทิมชาณได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามภักดิ์ อยู่ครองเรือนนอนเปียดบุตร ใช้

จันทร์ของชาวกาสิ ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงิน
ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุข
ในภพนี้ และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระผู้มีพระภาค
ได้ทรงอธิบายถึงทักขิธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ว่าย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้
เพื่อความสุขได้แก่

1. อุภูฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
2. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
3. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
4. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)

หลักธรรมที่เกี่ยวกับความเพียรอีกข้อหนึ่งคือ ปธาน 4 เรียกอีกอย่างว่า
สัมมัปปธาน 4 ความเพียรชอบ ความเพียรใหญ่ คือ [อง.จตุกก. (ไทย) 21/69/96]

1. สังวรปธาน เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศล
ธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น
2. ปหานปธาน เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่
เกิดขึ้นแล้ว
3. ภาวนาปธาน เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรม
ที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น
4. อนรักขนาปธาน เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้น
แล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับความเพียร [ที.ปา. (ไทย)
11/306/277]

1. สร้างฉันทะ พยายาม प्रารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อปอง
กันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

2. สร้างฉันทะ พยายาม प्रารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละ
บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

3. สร้างฉันทะ พยายาม प्रารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำ
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

4. สร้างฉันทะ พยายาม प्रารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อ
ความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

พระชีนาสพเหล่านั้นมีสัมมัปปธาน ครอบงำบ่วงมารได้ อันกิเลสไม่อาศัย
ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ ท่านเหล่านั้นขณะมารพร้อมทั้งเสนามาร เป็นผู้ยินดี
ไม่มีความหวั่นไหว และล่วงพ้นซึ่งกองพลมารทั้งหมด ถึงสุขแล้ว [อง.จตุกก.
(ไทย) 21/13/23]

ความเพียรถือได้ว่าเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ตามหลักธรรมในข้อ
อิทธิบาท 4 [ที.ปา. (ไทย) 11/231/233; อภิ.วิ. (ไทย) 35/505/292] คือ
คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้น
อยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป
2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม
เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดถอย
3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วย
ความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่
สิ่งที่ทำ

4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา
ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนของสิ่งที่ทำนั้น มีการ
วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

ดังความที่มีปรากฏในคัมภีร์ที่อาทิสูตฺร แห่งคัมภีร์สังยุตตนิกาย มหาวรรค ความว่า [ส.ม. (ไทย) 19/845-846.425] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปรายจัน บ่าไปสู่ทิศปรายจัน หลากไปสู่ทิศปรายจัน แม่น้ำใด ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน เมื่อเจริญอิทธิบาท 4 ประการ ทำอิทธิบาท 4 ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่निพพาน โน้มไปสู่निพพาน โอนไปสู่นิพพาน

พระพุทธศาสนามองว่าในการทำสิ่งใดก็ตาม เรื่องที่จะขาดเสียไม่ได้คือการพากเพียรวิริยะอุตสาหะเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิต ดังพุทธภาษิตที่ปรากฏในอาฬวกสูตรแห่งคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า วิริเยนะทุกขะมัจเจติ แปลว่า บุคคลจะล่วงทุกข์ได้ด้วยวิริยะ [ส.ส. (บาลี) 15/246/258]

กล่าวโดยสรุปคือการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อำนวยความสะดวกทางวิชาการในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศาสนา ศาสตร์ ปรัชญา และจิตวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎก

สรุป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎกมุ่งเน้นที่การขยันหา การรู้จักเก็บรักษา การคบเพื่อนดี และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง คือหลักที่ภูฏานมีกัตถประโยชน์ 4 อย่างในพระไตรปิฎก ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพชาตินี้ เพื่อความสุขในชาตินี้ ได้แก่ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ถึงพร้อมด้วยการรักษา ความเป็นผู้มีมิตรดี ความเป็นอยู่เหมาะสมพอเพียง เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ สร้างฉันทะ มีความพยายามมีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจมุ่งมั่น มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีฉันทะความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป วิริยะความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ ความคิดมุ่งไป ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนของสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมีคุณค่าสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่สามารถเชื่อมโยงกับวิชาการในด้านต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระไตรปิฎก



เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). 80 พรรษาเทิดไถ่องคร้าชน.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ขวัญกมล ดอนขวา. (2557). แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ

เศรษฐกิจ สร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

(รายงานผลการวิจัย). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541). ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพฯ:

สถาบันนโยบายศึกษา.

ประเวศ วะสี. (2541). ปาฐกถาป่วย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความ

เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐาน

ของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

วาริญา ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2542). เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550).

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ. (2541). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2544). ได้เป็องพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ: มติชน.

อภิชัย พันธเสน. (2547). พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการ

ประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขปรับปรุง.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์.